

1. Η Καβάλα μετά την έξοδο από τα τείχη. Οι πρώτες καπναποθήκες ήδη έχουν κτιστεί.

από την αποκατάσταση της πόλης την περίοδο της Επανάστασης του 1821. Τα μέσα του 19ου αιώνα οι 4 - 5.000 Έλληνες, Τούρκοι και Εβραίοι κάτοικοι της πόλης είναι ακόμη περιορισμένοι μέσα στα τείχη της χερσονήσου της Παναγιάς, στο Μαχαλά. Οι 100 περίπου χριστιανικές οικογένειες είναι οργανωμένες στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας και ασχολούνται με το εμπόριο του καπνού και του βαμβακιού. Με το χρόνο η προσέγγιση των ατμοπλοίων στο φυσικό λιμάνι της πόλης αυξάνει τον πληθυσμό των εμπόρων.

από την αποκατάσταση της πόλης την περίοδο της Επανάστασης του 1821. Τα μέσα του 19ου αιώνα οι 4 - 5.000 Έλληνες, Τούρκοι και Εβραίοι κάτοικοι της πόλης είναι ακόμη περιορισμένοι μέσα στα τείχη της χερσονήσου της Παναγιάς, στο Μαχαλά. Οι 100 περίπου χριστιανικές οικογένειες είναι οργανωμένες στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας και ασχολούνται με το εμπόριο του καπνού και του βαμβακιού. Με το χρόνο η προσέγγιση των ατμοπλοίων στο φυσικό λιμάνι της πόλης αυξάνει τον πληθυσμό των εμπόρων.

Η ΚΑΒΑΛΑ ΩΣ ΚΑΠΝΟΥΠΟΛΗ

Η επεξεργασία και το εμπόριο του καπνού αρχίζουν στην Καβάλα πολλά χρόνια πριν την επανάσταση του 1821. Στα μέσα του 19ου αιώνα οι 4 - 5.000 Έλληνες, Τούρκοι και Εβραίοι κάτοικοι της πόλης είναι ακόμη περιορισμένοι μέσα στα τείχη της χερσονήσου της Παναγιάς, στο Μαχαλά. Οι 100 περίπου χριστιανικές οικογένειες είναι οργανωμένες στην Ελληνορθόδοξη κοινότητα Καβάλας και ασχολούνται με το εμπόριο του καπνού και του βαμβακιού. Με το χρόνο η προσέγγιση των ατμοπλοίων στο φυσικό λιμάνι της πόλης αυξάνει τον πληθυσμό των εμπόρων.

Σαπφώ Αγγελούδη

Αρχιτέκτων

Στην πόλη ήδη από το 1701 λειτουργεί Γαλλικό προξενείο παράλληλα με το Βενετικό υποπροέδευτο. Γύρω στα 1850 αρχίζει η εργασίας της η καπνευμορική εταιρία των αδελφών Αλατίνη. Στα χρόνια 1850-1864 πολλοί Έλληνες από την Ήπειρο, τις Σέρρες, την Κρήτη και τη Δυτική Μακεδονία καταφθάνουν στην Καβάλα. Από τους πρώτους έρχονται ο μεγάλος ευεργέτης της κοινότητας, Μιχαήλ Σπόντης, υποπρόξενος της Αυστρίας, ο Μιχαήλ Φώκαλος, υποπρόξενος της Γερμανίας και οι οικογένειες Γηρυοπούλη, Ναλμάντη, Τόκου, Βάρδα, Ιορδάνου και Σολού. Όλοι ασχολούνται με την επεξεργασία και το εμπόριο του καπνού. Σύντομα, οι χριστιανοί αντιμετωπίζουν ουν πρόβλημα στη στέγναση αλλά και στην εξέρευνση εργαστηρίων επεξεργασίας του καπνού, γιατί όλα τα κτίρια ανήκουν στους Τούρκους. Με έγγραφο τους προς το Πατριαρχείο στις 3-11-1864, οι χριστιανοί ζητούν τη μεσολάθρη του στην Υψηλή Πύλη για να κτίσουν «οικίας και εργαστηρία» έξω από τα τείχη, σε τόπο που είναι «πετρώδης, κρημώδης και αμμώδης» και με αυτή την ενέργεια «θα πολλαπλασιασθή το προϊόν του καπνού, όντας εργαζόμενα και θα εκαπονταπλασιασθή το τελείων». Ο καπνός την εποχή αυτή είναι χωρίς αμφιβολία, το χαρακτηριστικότερο προϊόν της Ανατολικής Μακεδονίας. Μεγάλες και συνεχές αυσανδρυμένες ποσότητες του έξχονται από τη Θεσσαλονίκη, την Καβάλα και το Πόρτο Λάγος. Η εμπορία του, δύο, απαιτεί μεγάλα κεφάλαια για την αγορά, την αποθήκευση και τη μεταφορά του. Γι' αυτό μόνο μεγάλοι ευπορικοί οικοι εμπορεύονται καπνά που τα αγοράζουν από τους Μητρέδες των καπνωπαραγωγών περιοχών. Οι Μητρέδες έχονται την κάλυψη των αρχών, τα αγοράζουν από τους παραγωγούς συχνά με αναγκαστική αγορά. Συνεργάτες τους είναι οι ισχυροί Εβραιοί της Θεσσαλονίκης, αντιρρόσουτοι των μεγάλων ευπορικών οίκων και των κρατικών μονοπωλών καπνού της Αυστρίας και της Γαλλίας και προστάτες τους οι πρόξενοι των ξένων χωρών στη Θεσσαλονίκη και στην Καβάλα, ιδιαίτερα της Γαλλίας και της Αυστρίας.

Πότε ακριβώς έδειχνε το φιρμάνι που επέτρεψε την έξοδο από τα τείχη της Καβάλας δεν είναι γνωστό. Το 1866, πάντως στη σημερινή συνοικία του Αγίου Ιωάννη, κτίζεται η ομώνυμη εκκλησία, στη θέση των παλιών χριστιανικών νεκροταφείων και αμέσως μετά, χριστιανικά σπίτια και καπνωποθήκες. Οι πρώτες καπνωποθήκες εμφανίζονται ήδη στην παλιότερη άποψη της νέας πόλης μετά

1864, μπροστά στη δευνδροφυτεμένη περιοχή του τούρκικου νεκροταφείου (εικ. 1). Είναι κτίρια διώροφα, ορθογώνια πάντα κάτοψη, με πολλά συμμετρικά ανοίγματα στην πρόσοψη και λιγότερα στις άλλες όψεις, μονόχωρα, κτισμένα με πέτρα και ξύλο και στεγασμένα με ξύλινες τετράρριχτες στέγες που καλύπτονται από ξύλινην κεραμίδια (εικ. 2). Από την εποχή αυτή ξεχωρίζουν οι Έλληνες καπνωποί, Γ. Ν. Γρηγορίδης, Βάρδας, ενώ ο Μιχαήλ Σπόντης και ο Μιχαήλ Φώκαλος, εξακολουθούνται να είναι οι ισχυρότεροι οικονομικοί παράγοντες της πόλης. Πολύ σύντομα, η Καβάλα γίνεται παραγωγήστρη στην Ευρώπη. Γράφει ο χαρακτηριστικά η εφημερίδα «Κλεψύδα» της Τεργετίτης στις 11-11-1879, «η τέως ολίγον γνωστή είς τε τον πολιτικόν καὶ τον εμπορικόν κόδων πόλεων Καβάλα ένεκα του εν αυτῇ διεργούμενου εμπορίου κατέστη παραγωγής εἰς ἀπόσαν την Ευρώπην καὶ εἴρη δύον πρόσδετη η καπνοφυτεία εν ταῖς περιφερείαις τῆς Βορειοανατολικῆς Μακεδονίας επι τοσούτον αναπτύσσεται καὶ αὔτη καὶ δή δύναται να θεωρηθῇ, μετά την Θεσσαλονίκην, η εμπορικότερά πόλις της Μακεδονίας ἡ μάλλον ο μόνος λημγὺς των βορειοανατολικῶν επαρχιῶν αυτῆς, δί οι εξαγόνων αὐτού τα ευγενέστατα αυτῶν προΐστανται, τον καπνόν καὶ τὸν βάθμακα, ως καὶ ειδεύσθονται τα εκ της επεριφέρειας προερχόμενα...».

Στη δεκαετία 1870-80 το καπνευμπόριο στην Καβάλα αυξάνεται περισσότερο. Οι καπνωπορίκες επιχειρήσεις πραγματοποιούν μεγάλες εργασίες σε χώρες του επειχειρού και οι περισσότεροι καπνέυτοι πανεχίζουν τις επιχειρήσεις που παρέλαβαν από τον πατέρα τους. Την εποχή αυτή μια είναι γνωστοί πάνω από 25 Έλληνες καπνωποί: Ν. Γ. Γρηγορίδης, Ε. Γ. Γρηγοριάδης, Ι. Τζιμούρτος, Γ. Τζιμούρτος, Ι. Τζιμούρτος, Σ. Τζιμούρτος, Κ. Φέσσας, Γ. Κασάπης, Κ. Ρηγανέζης, Α. Σολού, Π. Φώκαλος, Φώκαλος, αδελφοί Φέσσα, Δ. Τόκος, Χ. Ιωάννου, Ι. Κωνσταντίνης, Κ. Εμπειρόγλου, Γ. Ιορδάνου, Ιακαλίδης, Φιλιππίδης, Μ. Κολοκύθας, Μ. Βάρδας, Η. Παπατζής, αδελφοί Ροδοκάνακη, Μ. Σποντής και οι Τούρκοι Ζαδέ Αχμέτ εφέντης και ο φιλέλλην Χατζή Εσσάτ εφέντης.

Η οικονομική αιγάλη της πόλης δημιουργείται από την Ελληνοβόδοβης κοινότητας. Σύντομα, εγκαταστάνται τα κτίρια του Αρρεναγούειου (1881) και του Παρθεναγούειου (1894) και είναι ιδιαίτερα αξιο-

σημείωτο το γεγονός ότι οι Έλληνες καπνεύτας προσφέρουν για τη μόρφωση των παιδιών της κοινότητάς τους, ένα μεροκάμπτο το χρόνο. Στο τέλος του 19ου αιώνα έχουν ήδη διαμορφωθεί οι πέντε χριστιανικές περιφέρειες-συνοικίες της Καβάλας (εικ. 3), Αγ. Ιωάννην μετά του Κιουτσούν, Ορμάν, Νοταριούδιαν, Κεντρική Συνοικία, Μαχαλάς και Τηγεγάρου μετά του Καρά Ορμάν. Οι Τούρκοι εξακολούθουν να ζουν στο Μαχαλά, αλλά σε νέοι Τούρκοι που από τις γύρω περιοχές ζουν στο Σύνοιχο, ενώ γύριται απομονώνται στο γυρικό μαχαλά, στη σημερινή συνοικία του Αγ. Γιώργη που είναι τζαμί. Σε αποσταση από τους γύρωτους κτίζουν τα σπίτια τους και οι Εβραίοι. Καπνωποθήκες υπάρχουν διάπαρτες σ' όλες τις συνοικίες. Οι περισσότερες όμως, οργανώνονται στην παραλιακή περιοχή του Αγ. Ιωάννη, της κεντρικής συνοικίας (εικ. 4) και του Σούγιολου, για να διευκολύνεται η μεταφορά του καπνού με τις μασύνες ως τα απόμολα. Η παραθαλάσσια σειρά των καπνωποθήκων είναι ήδη διαμορφωμένη από το τέλος του 19ου αιώνα. Οι καπνωποθήκες της εποχής αυτής είναι πολύ μεγαλύτερες από τις παλιότερες, κτισμένες ουσίων με πέτρα και ξύλο, στεγασμένες όμως με δύο ή περισσότερες ξύλινες διρρίχτες στέγες. Χαρακτηρίζονται από τα πολλά συμμετρικά ανοίγματα και από τα τριγωνικά αετώματα των στεγών τους που συγχάρονται σε φεγγίτες ορθογώνιους ή κυκλικούς. Πολλά παράθυρα υπάρχουν και στις πλαϊνές όψεις. Τα μπαλκόνια είναι σπάνια. Τανίες ορίζουν τα πατώματα και τονίζουν τον οριζόντιο άξονα. Η μορφολογία τους είναι λαϊκή νεοκλασική, αλλά υπάρχουν και εκλεκτικιστικά δείγματα, ενώ σπάνια μερικές αποδίδονται στο γερμανικό νεοκλασισμό. Το εσωτερικό τους είναι ενιαίο. Στα πρώτα πατώματα τους αποθηκεύονται τα ανεπεξέργαστα καπνά, αραβισμένα πάνω σε κρεβατιές για να αερίζονται και να μη σαπίζουν. Τη φροντίδα αυτών των καπνών έχουν οι στοιβαδόροι, που μεταφέρουν στην πλάτη τους ανεπεξέργαστα δέματα στα σαλόνια της επεξέργασίας κι όταν αυτά γίνονται δέματα, τα μεταφέρουν πάλι στις κρεβαταρίες για να στεγνώσουν. Τα σαλόνια βρίσκονται στα τελευταία πατώματα των καπνωποθήκων και εδώ γίνεται με το φως της ημέρας, από άντρες και γυναίκες, η επεξέργασία του καπνού (εικ. 5).

Τα πρώτα χρήματα της επεξεργασίας του καπνού, οι εξαστρατήζες ή ντε-έζες, κάθονται στο πάτωμα σε μια ψάθα ανά δύο σε κάθε παράθυρο, για περισσότερο φως. Τα δεύτερα και



2. Η Καβάλα τα πρώτα χρόνια μετά την έξοδο από τα τείχη. Στην περιοχή του Αγ. Ιωάννη, οι καπνωποθήκες πληθαίνουν.

τρίτα χέρια κάθονται κοντά στους τοίχους των σαλονιών, ανά δύο κι αυτοί, με τις πλάτες κολλητές. Οι καπνεργάτες, οι παστατζήδες, που αναλογούν μία σε δύο ντεξίδες, κάθονται ομοίως σταυροπόδια σε ψάθα απέναντι από τους ντεξίδες, σε απόσταση μισού μέτρου. Οι ντεξίδες με τη δοθεία των παστατζήδων διαλέγουν τα ανεπέργαστα καπνά και τα μετατρέπουν σε δέματα ανάλογα με την ποιότητά τους.

Τους καπνεργάτες ή πρωτομάστορας που επιβλέπει την καλή και γρήγορη επεξεργασία των καπνών, καθορίζει ανάλογα με τον εργάτη το μεροκάματο και είναι υπεύθυνος απέναντι στην εργοδοσία. Ένας αρχιεργάτης με ένα θοιθό, δευτερόνευτη ένα με δύο σαλονία με εθδομήντη ως εκατό εργάτες και εργάτριες. Η περίοδος της επεξεργασίας του καπνού αρχίζει

την άνοιξη και τελεώνει το φθινόπωρο. Σπάνια συνεχίζεται ως τα Χριστούγεννα. Έτσι το χειμώνα υπάρχει ανεργία.

Παρ' όλα τα δύσκολα χρόνια της Τουρκοκρατίας και την απαγόρευση της ύπαρξης σωματείων το 1896 γίνεται στην πόλη η πρώτη απεργία που καταλήγει σε αύξηση του ημερομιασθίου. Το 1904 αρχίζει ο Μακεδονικός αγώνας με κέντρο στην Καβάλα, το Ελληνικό υποπροέδρειο της πόλης.

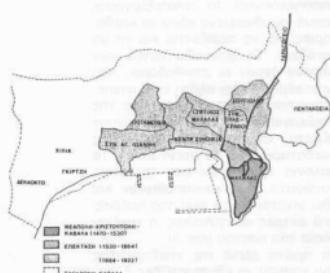
Λίγα χρόνια μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων (1908), επιτρέπεται η ίδρυση του πρώτου Καβαλώτικου καπνεργατικού σωματείου με το όνομα «Εύδαιμονία», που επιτυγχάνει την ελάττωση του 12ωρου εργασίας σε εννιά ώρες, την αύξηση του μεροκάματου, ενώ μιστικά ενισχύει και τον Μακεδονικό αγώνα.

Στις 27-10-1912 οι Βούλγαροι καταλαμβάνουν την πόλη, αλλά στις 26-6-1913 ο ελληνικός στόλος την απελευθερώνει. Με τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο, το 1916, οι Βούλγαροι επανέρχονται για να εκδιωχθούν το 1918. Μετά την απελευθέρωση, η ανάπτυξη της ελεύθερης πόλης είναι αιματοδήνη. Η επεξεργασία και το εμπόριο του καπνού και η παρά την ελεύψη τεχνητού λιμανιού καθέριστα τακτική θαλάσσιας επικοινωνίας και συναλλαγής (εικ. 6) με τα μεγάλα ευρωπαϊκά κέντρα της Ευρώπης αλλά και με την Αλεξάνδρεια, την Οδησσό και την Πόλη και τη νησιά, συντελούν στην εισροή κεφαλαίων και πλήρωμού αστικού και εργατικού του την περία, την Ήπειρο και τη Δυτική Μακεδονία. Ο μικτός πληθυσμός της ήδη από το 1914 φθάνει τους 20.000 κατοίκους. Η πόλη αφύγει από ώρη. Άλλα όπως και για όλο τον Ελληνι-

ομιού, έτσι και για την Καβάλα η ευημερία δοκιμάζεται το 1923, όταν με τη Μικρασιατική καταστροφή 27.500 πρόσφυγες καταφθάνουν στην πόλη. Ο πληθυσμός της διπλασιάζεται. Οι πρόσφυγες, πρωσιωνίσται κατοικούν κάτω από άθλιες συνήθεις σε παράκες και σε καπνωποθήκες, μέχρι το 1928, όταν κτίζονται από το Υπουργείο Πρόνοιας οι προσφυγικοί συνοικισμοί Χίλια, Δεκάκοπτα, Βύρωνας (εικ. 7) και Πεντάκοπια.

Οι πρόσφυγες αργότες, εργάτες, έμποροι και επαγγελματίες γρήγορα προσαρμόζονται. Οι αργότες φεύγουν στην υπαίθρια, για να ασχοληθούν με την καλλιέργεια των φημισμένων καπνών της Ανατολικής Μακεδονίας. Για διοίθεια τους δινονται κλήρος 15 - 30 στρεμμάτων, γεωργικά και εργαλεία, τροφές και δάνεια. Οι υπόλοιποι μένουν στην πόλη, γιατί η ζήτηση εργατικών χεριών στις καπνωποθήκες είναι μεγάλη. Το γεννόντος οφείλεται στη μεγάλη ζήτηση των επεξεργασμένων ελληνικών καπνών στη διεθνή αγορά, αλλά και στο κενό που δημιουργήθηκε η αναχώρηση των Τούρκων (Συνθήκες Ιερήγ - Λαζανης).

Την εποχή αυτή πάνω από 50 επαγγελές καπνού υπάρχουν στην πόλη: Ν. Πετρίδη, Νετρίδη, Καραγιώρη, Ολλανδική, Μελαχρινό, Πιαλόγλου, Αυστροελληνική, Τσιανακή, Εμπειρόγλου, Κοεμπέζογλου, Ιταλικό Μονωπάλιου, Γραμματικόπουλο, Ερμανή, Σπιέρ, Θερμοδύνη, Ιορδανόγλου, Ευαγ. Ιορδανόγλου, Σγουρού, Λαγά, Μπενενίτσε, Τεζαμίδη, Κασσόπου, Ψαφώντου, Βην. Γκέλε, Αλασών, Κούφλερ, Αλατά, Θεοχάρη, Γκέρι, Θεοδωρίδη, Κραντονέλη, Κεφιμελένη, Τζενέρα, Μιστριάν, Αργυράκη, Γρηγοριάδη, Λατίνου, Περβανά,



3. Χάρτης της Καβάλας με τις καπνωποθήκες.



4. Αποψή της νέας πόλης από τον Μαχαλά. Πριν από το 1896. Η Κεντρική Συνοικία συγκεντρώνει τις περισσότερες καπνοποθήκες. Το οικοδομικό κένων που φτάνει ως τη βάλσασα είναι ο απημερινός Δημοτικός κήπος.

Ραούλ, Παπαγιάννη, ΣΕΚΕ, Τόρφου, Κουτσαΐτη, Αρόν Τσιμίνο, Τζιμούρτα, Μοσκώρ, Ελληνογερμανική, Μπάλτο κλπ. Οι εταιρίες αυτές διαθέτουν πάνω από 160 αποθήκες στο κέντρο της πόλης και απασχολούν 14.000 εργάτες, τους μισούς άλλοδή καπνεργάτες της Ελλάδας. Οι υπόλοιποι, την εποχή αυτή, απασχολούνται στις πόλεις Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Κατερίνη, Αγρίνιο, Ξάνθη, Κομοτηνή, Δράμα.

Οι καπνεργάτες της Καβάλας είναι οργανωμένοι σε δύο σωματεία, στην KEK (Καπνεργατική Ένωση Καβάλας) και στην Πρόδρομο και δουλεύουν 8 ώρες το καλοκαίρι και 7 ώρες το χειμώνα, γιατί τότε το φως δεν επαρκεί. Αξέις να μηνυμούνεσσούμε το μεροκάματο της εποχής, το οποίο ρυμίζεται σύμφωνα με τις διακυμάνσεις της χρυσής λίρας και καθώς αντιστοιχεί στα 7/25 της είναι το καλύτερο μεροκάματο της χώρας.

Οι δυσχέρειες όμως, δεν αργούν να φανούν.

Το 1925 με αφορμή τη μυστική φόρτωση ανεπέξεργαστων καπνών προς τη Γερμανία, έσποιον μεγάλες ταραχές στην πόλη.

Το 1926 ιδρύεται το Κρατικό Γραφείο

προστασίας καπνού Ελλάδας,

μέδρα της Καβάλα και σκοπός την

οριστική παύση των εξαγωγών ανε-

πεξέργαστων καπνών στο εξωτερικό

και την επίβλεψη της ωστής καλ-

λιέργειας, επεξεργασίας και διαφήμι-

σης των καπνών.

Τον ίδιο χρόνο ιδρύεται το Τμελείο Ασφάλισης Κα-

πνεργατών (TAK) με έδρα τη Θεσσα-

λονίκη και αποφασίζεται η κατοχύ-

ρωση του επαγγέλματος των καπνερ-

γάτη, η επόδηση των ανέργων κα-

πνεργατών και η υγειονομική τους

περιθαλφή, γιατί ήδη η φυματίωση, η

ελανοσία και ο δάγκωσις πυρετός

βρίσκονται σε έξαρση. Το 1927, οι κα-

πτνέμποροι πιπεριέρχονται τη μείωση του

καπνεργατικού μεροκάματου και

κλείνουν τα καπνομάγαζα. Η

σύγκρουση είναι αναπόφευκτη. Το

1928 αποτυγχάνει η μεγάλη απεργία

των καπνεργατών.

Παρ' όλα αυτά οι καπνεργάτες πρω-

τοποταστάνε στην κοινωνική ζωή της

πόλης. Έχουν δύο εκπολιτιστικούς

συλλόγους, τον «Αιούχλο» και τον

«Εργατικό Αστέρα» και εκδίδουν δύο

εβδομαδιαίες αστυρικές εφημερι-

δες, το «Κύμα» και το «Ζιζάνιο».

Η πόλη διαθέτει σχολεία, εκκλησίες,

τρεις κινηματογράφους, τέσσερις

σκηνές Καραγκιόζη, κέντρα διασκέ-

δασης και καφενεία με λατέρνες. Ο

πληθυσμός της είναι αιγιαλής ελληνι-

κούς, και φθάνει τους 49.980 κατοί-

κους. Το 1929 ο Βενιζέλος εγκαινιά-

ζει το νέο λαμάκι της πόλης.

Με την οικονομική κρίση του 1930 οι

εξαγωγές των επεξεργασμένων κα-

πνών περιορίζονται στο ελάχιστο. Η

ανεργία και η πείνα κτυπούν την Κα-

βάλα. Το μεροκάματο μειώνεται στις

27 δρχ., για τη γυναίκα και στις 50 για

τον άντρα. Οι καπνεργάτες διώκονται

και εξερίζονται για τα φρονήματά

τους.

Το 1933 οι καπνέμποροι προσταθών-

ταις να ελαττώσουν το κάθος της

κλασικής επεξεργασίας εισάγουν

την τόκη, την απλή και γρήγορη

επεξεργασία, κατά την οποία τα φύλλα

του καπνού χυρίζονται με ποιοτι-

κό, όμως, δεν δεματοποιούνται

αραδιασμένα κατά μέγεθος, αλλά

τοπλακούνται στη πατητήρια για να

δεματοποιηθούν στο τέλος. Το βασι-

κό όμως είναι ότι η τόκη νίγεται από

γυναικες που πλήρωνται λιγότερο

από τους άνδρες, που πλέον απο-

λύονται.

Ακολουθούν, φυσικά, πολιήμερες καταλήμεις καπνοποθηκών με αίτημα την ισότιμη συμμετοχή των ανδρών στην τόκη. Το αίτημα τελικά γίνεται δεκτό από το κράτος. Αυτό συγχρόνως υπόσχεται συνδικαλιστικές ελευθερίες και τέλος των διώξεων, υποσχέσεις, όμως, που καταποτούνται. Τηρείται μόνο η ισότιμη συμμετοχή των ανδρών στην τόκη και η κατοχύρωση του καπνοποθηκού επαγγέλματος.

Στις εκλογές του 1934 η πόλη αποκτά αριστερό δημαρχό. Παράλληλα, οι διουκολίες για τους καπνεργάτες συνεχίζονται. Η φυματίωση είναι σε έξαρση, δοσ σε καματάλη πόλη. Το σανατόριο που κτίστηκε το 1929 δεν επαρκεί. Το 1935 η πόλη βουμπαρδίζεται από τον κυβερνητικό στόλο, ως έδρα του Βενιζέλου κινήματος. Το 1936 σκοτώνονται από τη χωροφιλακή δέκα καπνεργάτες στη Θεσσαλονίκη. Οι καβαλιώτες καπνεργάτες κινητοποιούνται πάλι, η δικτατορία, όμως, της 4/8-1936 τους διαλύει. Εξορίες, συλλήψεις, διαλύσεις οργανώσεων ακολουθούν.

Στον πόλεμο του 1940 οι καπνεργάτες πολεμούν μαζί με τους όλους Έλληνες. Το Πάσχα του 1941 οι Γερμανοί μπαίνουν στην πόλη. Στο τέλος Μαΐου η πόλη παραδίνεται στους Βουλγάρους και υποφέρει τα πάνδεινα.

Ο λαός οργανώνεται στην Εθνική Αντίσταση και δοκιμάζεται οκλήρα. Στις 29 Σεπτεμβρίου με πρόφαση την πάταξη επαναστατικού κινήματος, άγριες σφαγές γίνονται στη Δράμα, στο Δοέατο και στην Καβάλα, με 15.000 θύματα. Η επεξεργασία καπνού συνεχίζεται πλέον από τους Βουλγάρους, που εφαρμόζουν και τα δύο συστήματα, την κλασική επεξερ-



5. Κλασική επέξεργασία καπνού σε ασλόνι καπνωποθήκης.

γασία και την τόκα. Η αμοιβή των καπνεργατών είναι ελάχιστη και η κατατείληση φοβερή. Τις παραμονές των Χριστουγέννων του 1942, με το πρόσχυμα του Χριστουγεννιάτικου επιδόματος, 3.000 - 3.500 καπνεργάτες επιστρέφευνταν για δύο χρόνια στη Βουλγαρία, όπου υποχρεώνονται να δουλέψουν ακόμη σκληρότερα.

Στις 12-9-1944 η πόλη ελευθερώνεται από δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Αμέσως οργανώνεται. Οι καπνεργάτες χωρίς διευθυντές επεξεργάζονται 9 - 10.000.000 κιλά καπνού. Αρχίζει ο εμφύλιος πόλεμος και ο διχασμός. Με το τέλος της μεγάλης περιπέτειας οι καπνεργάτες έτοιμοι τημαριθμικό μεροκάματο και επιδόματα ανεργίας. Οι καπνέμποροι σε αντάλλαγμα απαιτούν ορισμένη ημερήσια ποιοτική και ποσοτική απόδοση και προσπάθουν να δρουν την κατοχύρωση του καπνεργατικού επαγγέλματος χρηματοποιώντας αποκλειστικό γυναικεί. Τελικά, στις 25-3-53 φημίζεται στη Βουλγαρία η δραστηριότητα της καπνεργατικού επαγγέλματος και

έξεδος των ανδρών από αυτό. Λίγοι μόνο από τους χιλιάδες καπνεργάτες αποζημιώνονται με κάποια μικρή σύνταξη.

Οι 7.894 Καβαλιώτες καπνεργάτες κινητοποιούνται χωρίς αποτέλεσμα Σήμερα, μόνο 1.500 άτομα σ' όλες τις ειδικότητες απασχολούνται σε 24 καπνωποθήκες, στα άλλατσα μεγαλύτερο κέντρο επέξεργασίας καπνού των Βαλκανίων (εικ. 8).

Τη μοίρα του επαγγέλματος ακολουθούν και οι εγκαταλειμμένες καπνωποθήκες. Με τον καιρό, καθώς η διατήρηση τους δεν είναι θεομοθετημένη, η ανοικοδόμηση και η κερδοσκοπία, που αφάντησε την παλιά όψη της πόλης, τις εξαφανίζουν μία μία. Δυστυχώς, κτίρια τεράστια, χωρίς απατικά προβλήματα, τα οποία συχνά καταλαμβάνουν ολόκληρα τετράγωνα της πόλης και είναι σε θέση να δεχθούν κάθε είδους χρήση, όπως γραφείων, σχολείων, πολιτιστικών κέντρων, μουσείων, βιβλιοθηκών κλπ. κατεδαφίζονται αθασινίστα. Στην καύτερη περίπτωση περιέρχονται σε αρχηγία. Αντιπροσω-

πευτικό παράδειγμα η Δημοτική Καπνωποθήκη, σπάνιο είδος αυηλής εκλεκτικιστικής αρχιτεκτονικής, η οποία, σε πείσμα μελέτης που τη μεταμορφώνει σε πολιτιστικό κέντρο, ορθώνται αχρηματοποιητή ακόμη (εικ. 9).

Είναι πλέον γεγονός. Η Καβάλα, η οποία δεν ευτύχησε να έχει ακόμη μουσείο καπνού, μένει πλέον καπνουπόλη μόνο στις παλιές φωτογραφίες.

Βιβλιογραφία

1. Ν. ΣΒΩΡΩΝΟΣ, Ομίλια για την Ιστορία της Καβάλας στη Σ.Φ.Γ.Τ. Καβάλας, εφημέρ. «Πρωτίν», 15-6-1983.
2. Κ. ΣΚΑΛΤΖΑΣ, Η ιστορία της Καβάλας, Καβάλα 1930.
3. G. PERROT, DATON, Neapolis: Les Ruines de Philippi, στη Revue Archéologique, 1860.
4. K. XIΟΝΗ, Οικονομική ανάπτυξη της πόλης Καβάλας (1527-1880), Σκοπός 'Υλη 1978, σ. 91-96.
5. ΚΗΡΥΞ, 20-7-26.
6. Σ. ΑΓΓΕΛΟΥΔΗ, Ο Νεοκλασικισμός στην Καβάλα, θέμα συμμετοχής στο Α' Πανελλήνιο Συνέδριο της Θεσ/νίκης, Νεοκλασική πόλη και αρχιτεκτονική, έκδοση Σπουδαιστηρίου Ιστορίας Αρχιτεκτονικής ΑΠΘ, Θεσ/νίκη 1983, σ. 39-48.
7. Κανονισμός της Ελληνοπρωτοδοτηρίου Κοινότητας Καβάλας, εν Σύμμορφη 1900.
8. I. ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ, Διοικητικές, Κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις, Μακεδονία, 4.000 χρόνια Ιστορίας και Πολιτισμού, Αθήνα 1982.
9. Εφημερίδα «ΠΡΩΤΙΝ» 21-7-1963.
10. Γ. ΠΕΓΙΩΣ, Από την ιστορία του συνδικαλιστικού κινήματος της Καβάλας (1922-1953), έκδοση ΟΑΕΔ, Αθήνα 1984.
11. ΑΝΤΙ, Αριφέμια στην Καβάλα, τ. 113, 2-12-1978.
12. DOUGLAS DAKIN, Η ενοποίηση της Ελλάδας: 1770-1923, έκδοση Μορφωτικού ίδρυματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1984.
13. Α. Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, Νέα Ελληνική Ιστορία 1204-1975, Θεσ/νίκη 1979.



6. Το φυσικό λιμάνι της πόλης (1918). Διακρίνεται το τελωνείο της εποχής.



7. Συνοικισμός Βύρωνος (1928)



■ Καπνωποθήκες σε λειτουργία
 ■ Καπνωποθήκες κενές - Πήγη: ΕΠΑ Καβάλας - Σημείωση
 Δεν έχουν εμφανισθεί οι καπνωποθήκες, που έχουν όλα τα
 Χρήση και λειτουργούντας σε ζυγούρια, κατασκήνωσα έξι.

8. Χόρτης. Σημειώνη Κοθάλα.

Kavala as a Tobacco City

S. Ageloudi

The manufacturing and the trade of tobacco start in Kavala many years before the Greek Revolution for independence of 1821. In the middle of the 19th century the four to five thousands Greek, Turk and Jew habitants of the city are still confined by the walls of the Panagia peninsula. The approximately one hundred Christian families are organized in the Greek-orthodox community of Kavala, and are occupied with the trade of tobacco and cotton. As the time goes the approach of steam ships to the natural harbor of the city increases the population of merchants. Soon, the Christians face a serious problem as regards their own housing and also the housing of their tobacco enterprises since all buildings belong to Turks. By the end of the 19th century the five Christian quarters have already been formed. Tobacco warehouses

are located in all quarters. However, most of them are installed and organized along the coastal area so that the tobacco transportation from the shore to the steam boats would be facilitated. The maritime array of tobacco warehouses has already been shaped since the late 19th century. The tobacco warehouses of this period are much larger than the older ones, they are built with stone and wood as their predecessors, but they are covered now by two or more wooden roofs. The great number of symmetrical openings and the gables of the roofs on which are often opened rectangular or round skylights are typical features of their architecture. Many windows also pierce the lateral sides of these edifices. Balconies are a rarity. Decorative bands define the storeys and emphasize the horizontal axis. Their style is popular-neoclassic, a few examples of eclecticism exist, while rarely some of them can be attributed to the German neoclassicism. The interior of these build-

ings is uniform. In their first floors the raw tobacco is stored. The spacious areas for the manufacturing done both by men and women are located in the upper, well lighted by the daylight, floors.

A few years after the revolution of the Neo-Turks (1908) the institution in Kavala of the first union of tobacco workers under the appellation «Ευδαιμονία» (=happiness) is permitted. The union soon succeeds to reduce to nine the original twelve working hours and to increase the wages, while at the same time it secretly supports the Macedonian strife.

But as the entire Hellenism's so also Kavala's prosperity is tried in 1923 through the Asia Minor disaster. In 1926 the State Bureau for the protection of the Greek tobacco is founded and is installed in Kavala. In the same year the Insurance Fund of the tobacco workers is also instituted in Thessaloniki and the consolidation of the jobs of tobacco workers, allowances for the unemployed and health insurance are decided.

In 1933 the tobacco merchants in their effort to reduce the cost of the manufacturing introduce the «τόύκα», the simple and fast manufacturing that can also be done well by women; they are paid less than the men who, as unnecessary, are fired. In the 1940 war against fascism the tobacco workers fight by the side of their compatriots. In the Easter of 1941 the German army enters the city. In the end of May of the same year the city is surrendered to the Bulgarians and suffers untold hardships. On September 12th, 1944 the city is liberated by the forces of the ΕΛΑΣ (= Greek Liberation Army). The civil war and the dissension start. Soon after the end of the great adventure the tobacco workers demand wage increases according to the price index and unemployment allowances. On 25-3-53 the Parliament votes for the removal of the tobacco workers' consolidation of occupation and for the voluntary retirement of the workers. Only a few from the thousand tobacco workers of Greece were poorly compensated. The abandoned warehouses follow the fate of the occupation. Year after year, as their preservation is not legislated, the increased building activity and the land speculation, that have uprooted the old physiognomy of the city, eliminate them one by one. It is a sad fact that Kavala, which has not as yet been granted with a tobacco museum, has remained a tobacco city only in the old photographs.



9. Δημοτική καπνωποθήκη.